

UDK 929 Auesperger, obitelj
949.75 "14/17"

Izvorni znanstveni rad

Priljubeno: 4. listopada 2005.

Prihvaćeno za tisak: 19. prosinca 2005.

Auerspergi in njihove povezave s Hrvaško

Miha Preinfalk

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

Novi trg 2

Ljubljana

Slovenija

Prispevek predstavlja rodbino Auersperg v luči njenih povezav s hrvaškimi deželami. Prvi tovrstni stiki segajo že v 15. stoletje, najbolj intenzivni pa so v 17. in 18. stoletju. Preko družinskih povezav in finančnih investicij je bilo v njihovi rodbinski posesti kar nekaj hrvaške zemlje, predvsem v Istri in Slavoniji. Posebno vrsto stikov predstavlja vojaško udejstvovanje Auerspergov na območju nekdanje Vojne krajine, kjer so branili cesarstvo pred turškimi vpadi. Auerspergi tako predstavljajo pomemben element hrvaške zgodovine.

Ključne besede: Auersperg, Hrvaška, Istra, Slavonija, plemstvo

Auerspergi v času in prostoru

Rodbina grofov in knezov Auerspergov, po svojem izvornem gradu imenovanih tudi Turjaški, je bila v preteklosti ena najstarejših in najvplivnejših plemiških rodbin na današnjem Slovenskem.¹ Njihova skoraj tisočletna prisotnost na območju današnje Slovenije je pustila neizbrisen pečat v slovenski zgodovini. Toda rodbina Auersperg oz. njeni posamezni člani niso bili omejeni zgolj na slovenski prostor, temveč so naseljevali tudi širše srednjeevropsko območje – območje današnje Avstrije, Češke, Madžarske, Italije in Hrvaške. Na podlagi posesti, ki je bila v lasti sicer zelo razvejane rodbine, so se Auerspergi delili na različne linije, te pa spet na različne veje. Osnovna oz. matična linija, ki je med drugim posedovala tudi grad Turjak južno od

¹ Ozemlje današnje Slovenije je bilo do leta 1918 razdeljeno na več dežel v okviru nemškega oz. kasneje avstrijskega cesarstva. Auerspergi so imeli posest predvsem na Kranjskem in deloma Štajerskem, medtem ko jih na Koroškem praktično ni. Njihova prisotnost na Goriškem pa je bila zgolj službene narave – kar nekaj Auerspergov je namreč opravljalo funkcijo goriškega deželnega glavarja.

Ljubljane (lahko ji rečemo tudi kranjska linija), se je od konca srednjega veka dalje delila na različne veje, ki so se osnovala na različnih kranjskih gospostvih – npr. Šumberk, Mokrice, Šrajbarski turn, Čušperk, Lanšprež, Križ pri Komendi, Ig, Velika vas pri Krškem. Vse veje, z izjemo glavne, turjaške, so do današnjega časa po moški strani izumrle – nazadnje veja z Velike vasi, katere zadnji moški predstavnik je bil grof Emil Auersperg (1916–2003).

Od kranjske linije se je v drugi polovici 15. stoletja odcepila t. i. avstrijska linija, katere začetnik je bil Volker Turjaški (1443–1508). Ta linija, sprva omejena zgolj na gospostvo Purgstall v Spodnji Avstriji, se je v naslednjih stoletjih razširila po okolici in je skozi različna časovna obdobja obvladovala večino gospostev južno od črte St. Pölten-Amstetten. Avstrijska linija, katere del je segel celo na Češko (gospostvo Hartenberg oz. danes Hřebený blizu Sokolova na zahodu Češke), je v moški liniji izumrla leta 1944 s smrtjo grofa Ferdinanda (1906–1944).

Posebno genealoško enoto znotraj rodbine Auersperg je predstavljala (oz. predstavlja še danes) t. i. knežja linija, ki se je osnovala sredi 17. stoletja. Leta 1653 je namreč cesar Ferdinand III. povzdignil grofa Janeza Vajkarda (1615–1677) med kneze Svetega rimskega cesarstva. Knežja linija se je od svojih baronskih oz. grofovskih sorodnikov na Kranjskem in v Spodnji Avstriji ločila tudi po obsežnih posestvih, ki jih je pridobila z nakupom, dediščino ali pametno družinsko politiko. Od 17. do 20. stoletja se je tako knežja linija Auerspergov razširila na obsežne predele Kranjske in Istre, Spodnje in Zgornje Avstrije, Tirolske, Češke, Moravske in celo Madžarske. Danes poleg zelo številčne knežje linije živi še nekaj članov grofovske kranjske linije s Turjaka, medtem ko je avstrijska linija, kot rečeno, po moški strani izumrla leta 1944.²

Rodbina Auersperg se je v Svetem rimskem cesarstvu štela med kranjsko plemstvo, saj je na območju Kranjske živela vsaj od 11. stoletja in je primarno sodila med kranjske deželane. Čeprav je bila kasneje prisotna in razširjena tudi v drugih deželah cesarstva in je marsikateri član rodbine prejel inkolat druge dežele, je bila vedno Kranjska tista, ki je veljala za matično deželo Turjaških. Legende pravijo in danes to nekatera dejstva tudi potrjujejo, da so se prvi Auerspergi na Kranjsko priselili že v 11. stoletju (ali morda še prej) z območja Bavarske oz. Švabske. Prvi, v virih omenjeni Auersperg, je po vsej verjetnosti že neki Engelbero, katerega posest na Dolenjskem se pojavi v neki listini kralja Henrika IV. leta 1062.³ Vsekakor pa ni dvoma, da je član turjaške rodbine *Engelberus de Ursberch*, ki je pričal v neki listini vojvode Hermana leta 1162.⁴ Prvi Auerspergi na kranjskem so bili svobodnega rodu, kar potrjuje tudi omenjena listina iz leta 1162, v kateri je Engelbert omenjen med svobodniki (*liberi*). Približno stoletje kasneje, okoli leta 1249, pa je svobodni rod Turjaških izumrl in njihovo dediščino (kolikor so jo uspeli rešiti iz rok grofov Ortenburških, ki so bili prav tako dediči Turjaških) je prevzel nesvoboden rod ministerialov s Turjaka, ki pa je bil po vsej verjetnosti biološko povezan s svojimi izumrlimi svobodnimi seniorji – bodisi so bili nezakonska ali vsaj »morganatična« veja enega izmed svobodnih turjaških gospodov.

² O rodbini Auersperg glej predvsem Miha PREINFALK, *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*, Ljubljana, 2005.

³ Peter ŠTIH, »Dve novi notici za najstarejšo zgodovino Ljubljane« *Zgodovinski časopis* (ZČ) 56, 2002., 24–26.

⁴ Steiermärkisches Landesarchiv (StLA), Urkundenreihe (UR), 1162 V 3, Šentvid na Koroškem.

»Novi« Auerspergi so se izkazali za zelo podjetne, pragmatične in prodorne. S pametno družinsko politiko in privrženostjo deželnemu knezu so uspeli močno povečati svojo posest ter razširiti svoj vpliv na večji del Dolenjske – ne le na južnem Dolenjskem, v okolici Turjaka, temveč tudi na vzhodnem Dolenjskem proti Novemu mestu. Velika večina gradov, dvorcev in dvorov na Dolenjskem je bila v obdobju poznega srednjega veka tako ali drugače povezana s turjaško rodbino (npr. Hmeljnik, Gradac, Račna, Otočec, Snežnik, Rakovnik...)⁵

Auerspergi in njihove prve povezave s hrvaškimi deželami

Kmalu pa so Turjaškim v njihovi ekspanzionistični politiki kranjske deželne meje postale pretesne. Začeli so se ozirati onkraj meja, tudi proti jugu, proti hrvaškemu ozemlju. Ta prodor, ki pa ni bil lasten samo Turjaškim, ampak je po slabljenju vloge in avtoritete deželnega kneza nad deželnim plemstvom postal praksa tudi drugim plemiškim rodbinam, se je kazal na različne načine. Eden izmed njih je bil družinsko povezovanje oz. iskanje življenjskih partnerjev med plemstvom, ki je sodilo pod drugega seniorja. Še konec 13. in v začetku 14. stoletja so bile poroke Turjaških skoraj povsem v znamenju njihove povezanosti z goriškimi grofi, saj je bila Kranjska v tistem času v njihovih rokah. Eden od obeh Majnclinov Turjaških, ki sta znana pod vzdevkoma »Večji« in »Manjši«, se je poročil s hčerko goriškega ministeriala Volkerja Rihemberškega.⁶ Rihemberška nevesta je med Turjaške prinesla ime svojega očeta – Volkerje Turjaške lahko zasledimo še v 16. stoletju. Tudi sinovi Majnclina Turjaško-Hmeljniškega so svoje neveste iskali v krogu goriške klientele, pač v skladu z obljubo, ki jo je moral dati njihov oče Albertu Goriškemu, da bo svoje potomce poročal le z goriškimi ministeriali.⁷ Žena najstarejšega med njimi, Gerloha, je bila Kunigunda Lavant, hči Henrika Lavanta, enega izmed uradnikov Majnharda Tirolsko-Goriškega in kasnejšega kranjskega deželnega pisarja in vicedoma.⁸ Drugi sin, Majnhard z Rožeka, se je poročil z Inrichino, hčerko še enega goriškega ministeriala, Otona s Sovinjaka v Istri.⁹ O ženi tretjega sina, Herbarda, ki je živel v Gradacu, vemo le to, da se je imenovala Florey¹⁰ in je morda izhajala iz rodu Hmeljniških, ki so prav tako sodili v kategorijo goriških ministerialov.

V prvi polovici 14. stoletja so se vezi, ki so vezale Turjaške na Goriške, že nekoliko zrahljale, tako da so bile možne poroke tudi z ministeriali drugih gospodov. Hčerka Majnclina Turjaško-Hmeljniškega je tako za moža vzela Jurija z Otoka (*Guttenwerd*), ki je sodil pod oblast freisinškega škofa. Tudi Otočec, kjer si je drugo ženo poiskal Henrik III., je bil v tistem času freisinški fevd. Kljub temu je goriška klientela še vedno ostajala priljubljen ženitovanjski vir. Hči Henrika III., Trauta, se je poročila

⁵ Andrej KOMAC, »Vzpon Turjaških v srednjem veku« ZČ 54, 2000, 15–48, 151–178; M. PREINFALK, *Auerspergi*, 39–69.

⁶ O identiteti žena obeh Majnclinov glej Peter ŠTIH, *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*, Ljubljana 1994., 118 in A. KOMAC, »Vzpon Turjaških«, 30.

⁷ Arhiv Republike Slovenije (AS), AS 1063, *Zbirka listin*, 1295 VI 24, Mehovo.

⁸ AS 1063, *Zbirka listin*, 1317 IV 24.

⁹ P. ŠTIH, *Goriški grofje*, 102.

¹⁰ Listina v zasebnem arhivu grofov Auersperg (PA), 1334 VIII 21; Franz KOMATAR, »Das Schlos-sarchiv in Auersperg« *Mitteilungen des Musealvereins für Krain (MMK)* 18/1905., 19/1906., 20/1907., Carniola n.v. 1/1910., št. 51.

la v Pazin (njen mož je bil Oton iz Pazina),¹¹ Herbard V. iz glavne veje pa si je nevesto poiskal med dvornimi damami goriške grofice Beatrike.

V naslednji generaciji, v drugi polovici 14. stoletja, so Turjaški svoje partnerje že začeli iskati tudi izven meja Kranjske. To je bilo v veliki meri posledica večje mobilnosti plemstva, ki se je, še posebej na primeru Turjaških, kazala tudi v pogostem spremljanju deželnega kneza na njegovem dvoru in potovanjih. Tako sta Janez I. in njegov sorodnik Peter II. svojo družico našla med plemiči s Scheuerbacha, ki so sicer sodili med manj premožne gospode iz Avstrije.¹² Nevesta Jurija I., Ana, je bila Korošica z Gradnika¹³ in tudi njuna hči Margareta je za moža vzela Korošca, Konrada s Kraiga.¹⁴ Tujega oziroma nekranjskega izvora je bila tudi Katarina, žena Herbarda VIII., ki je bila doma z gradu Plankenstein na Spodnjem Avstrijskem.

Moški člani glavne veje in njeni nadaljevalci pa so si neveste iskali predvsem na Štajerskem. Janez I. se je v drugo pametno poročil z Ano s Kacenštajna blizu Šoštanja.¹⁵ S to zvezo je v turjaško rodbino prišlo ime Dipold (tudi Diepold ali Teobald), družinsko ime Kacenštajnskih (Aninega očeta in brata). Še pomembnejša pridobitev pa je bila kacenštajnska dediščina, ki je turjaškim kot kacenštajnskim sorodnikom pripadla v prvi polovici 15. stoletja.¹⁶ Tradicijo glede izbire štajerskih nevest so nadaljevali tudi Dipold Turjaški, sin Janeza in Ane s Kacenštajna, ter njegova sinova Volker in Engelhard. Dipold je za ženo vzel Uršulo z Lihteneka,¹⁷ žena njegovega starejšega sina Volkerja, Barbara, je bila doma z Viltuša,¹⁸ Engelhardova Sholastika pa s Kunšperka.¹⁹

Prodor Auerspergov na proti vzhodu, predvsem na Štajersko, ki ga je bil nakazal že Janez Turjaški s svojo poroko z Ano s Kacenštajna, so v drugi polovici 15. in v prvi polovici 16. stoletja zelo uspešno nadaljevali potomci Janezovega vnuka Volkerja, torej člani šumberške veje.²⁰ Njihovi bratranci iz glavne, turjaške veje so sicer ostali bolj kranjsko orientirani,²¹ a so se prav člani te veje v 15. stoletju prvič trdneje povezali s hrvaškim ozemljem. Takšen razvoj dogodkov je narekovala predvsem ambici-

¹¹ AS 1063, *Zbirka listin*, 1348 II 25.

¹² A. KOMAC, »Vzpon Turjaških«, 36.

¹³ PA, 1390 VI 24; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 256.

¹⁴ PA, 1418 I 5; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 311.

¹⁵ PA, 1380 V 17; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 222.

¹⁶ PA, 1446 III 21; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 418 in 422; D. KOS, *Vitez in grad*, 296.

¹⁷ Janez Ludvik SCHÖNLEBEN, *Genealogia illustrissimae familiae principum, comitum et baronum ab Aursperg*, Labaci, 1681., 8.

¹⁸ SCHÖNLEBEN, *Genealogia*, 8.

¹⁹ PA, 1440 X 18; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 405.

²⁰ Janezov sin Dipold je zapustil dva sinova, Volkerja in Engelharda, ki sta skupaj upravljala obsežno turjaško posest. Po Engelhardovi smrti leta 1466 pa so si njuni otroci prej skupno posest razdelili. Volkerjevi sinovi so dobili šumberško dediščino s Šumberkom in Žužemberkom ter nekaj ozemlja v Beli krajini (šumberška veja); Engelhardovi sinovi pa so obdržali centralno turjaško posest s Turjakom in okolico (turjaška oz. glavna veja) (PA, 1467 VII 22; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 488).

²¹ Edina omembe vredna povezava glavne turjaške linije s Štajersko je oskrbnništvo gradu in gospostva Podsreda s strani Engelhardovega sina Pankraca okoli leta 1493 (PA, 1493 VI 22; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 537; Jože KOROPEC, »Zemljiško gospostvo Podsreda do 17. stoletja« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 17, 1981., 207).

ozna politika enega glavnih protagonistov turjaške družinske politike sredi 15. stoletja – Engelharda Turjaškega (1404–1466). Engelhard je namreč ne le zelo uspešno množil družinsko posest, temveč je imel srečno roko tudi pri sklepanju političnih zaveznih. Ker je v sporu med vojvodama Friderikom in Albertom glede prevlade v Spodnji Avstriji podprl prvega, ga je Friderik – enako kot njegove nečake – nagradil. Januarja 1463 je tako Auerspergom podelil naziv dednih maršalov na Kranjskem,²² kar je kasneje postalo nepogrešljivi del uradnega naziva vseh moških članov rodbine Auersperg iz kranjske in knežje linije. Svojo naklonjenost do Turjaških je cesar mesec dni kasneje izkazal še tako, da jim je dal dovoljenje, da zgradijo in utrdijo grad Šumberk (med Ivančno Gorico in Žužemberkom),²³ ter da si škodo, ki so jo pri obleganju Dunaja utrpeli s strani nadvojvode Alberta, povrnejo pri Albertovih prvržencih v Zgornji in Spodnji Avstriji.²⁴

Na ta način je Engelhard s svojo politično preudarnostjo in poslovno žilico precej obogatel. Med drugim si je na primer lahko celo privoščil, da je leta 1463 grofu Martinu Frankopanu posodil okroglih 4000 goldinarjev – v zameno mu je Frankopan najprej zastavil grad Lipovec, ko pa je vrnil četrtino dolga, mu je Engelhard vrnil Lipovec ter v zameno za preostalih 3000 goldinarjev dobil v zastavo grad in gospostvo Samobor.²⁵ Zanimivo je, da je imel Engelhard težave pri uveljavljanju svoje pravice do Samoborja. Posredovati je moral celo sam cesar Friderik, takrat formalni lastnik Samoborja, ki je prosil ogrskega princa Matija (Korvina), naj dovoli Engelhardu, da lahko ta, kljub temu, da je tujec (*obwohl er Fremder ist*), poseduje grad Samobor, ki ga ima v zastavi od Martina Frankopanskega, ali pa naj vsaj dopusti, da Frankopan odkupi grad po kupni ceni.²⁶ Vendar Frankopan gradu očitno ni odkupil, saj so si po Engelhardovi smrti njegovi sinovi in nečaki razdelili tudi Samobor.²⁷

Samobor naj bi bil tudi kraj Engelhardove smrti, ki ga je doletela 19. novembra leta 1466, starega nekaj čez šestdeset let.²⁸ Njegova žena Sholastika s Kunšperka naj bi umrla pet mesecev za njim in je bila pokopana v cerkvi v Škocjanu pri Turjaku.²⁹

Engelhardovo povezavo s hrvaškimi deželami oziroma njegovo sodelovanje z grofi Frankopani je še poglobil njegov sin Pankrac (1441–1496), ki se je leta 1469 poročil z Ano Frankopansko, hčerko grofa Dujma. Menda se je bil Pankrac zagledal v Ano že nekaj let pred poroko, vendar njuna poroka ni bila mogoča, ker naj bi dali turjaški bratje zaobljube zaradi grozeče vojne med cesarjem Friderikom in češkim kraljem Jurijem Podiebradskim.³⁰ Šele ko je leta 1469 prišlo do pomiritve, so bili Turja-

²² F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 474.

²³ F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 476. ...auf ihrem burgstall Schönberg ein schloß und feste zu bauen und zu der wehr zu richten, was sie und ihre erben mitsamt dem burgfried innehaben können.

²⁴ Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Fürstliches Auersperg'sches Archiv (FAA), UR, 1463 III 12, Dunajsko Novo mesto.

²⁵ PA, 1463 V 12 in 1463 V 15; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 477 in 478.

²⁶ HHStA, FAA, UR, 1466 VI 28, Dunajsko Novo mesto.

²⁷ F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 489.

²⁸ SCHÖNLEBEN, *Genealogia*, 9.

²⁹ *Arbor genealogicus lineae tantum rectae de patre in filium descendens excelsae familiae Auersperg, ab anno Christi 1036 sub divinis auspiciis, usque ad hodiernum diem nunquam interruptae*, Labaci, 1776., C3.

³⁰ Franz Xaver RICHTER, »Die Fürsten und Grafen von Auersperg« *Neues Archiv für Geschichte, Staatskunde, Literatur und Kunst* 2, 1830, 712–714.

ški rešeni zaobljube in je do poroke med Pankracem in Ano dejansko tudi prišlo.³¹ O tem priča tudi Pankračevo nakazilo jutrne Ani septembra 1469, ki je zajemala kar sam grad Turjak s 300 goldinarji *zugehorung jerlicher nucz und gult*. Ana je s tem dobila pravico da (z otroki ali brez) do smrti živi na Turjaku, po njeni smrti pa grad znova pripade Turjaškim – njenim otrokom oz. otrokom njenih svakov.³² V zakonu Pankraca in Ane, ki je trajal nekaj več kot petindvajset let, se je rodilo trinajst otrok, od katerih pa je večina umrla v otroški dobi. Pankrac in Ana sta dala okoli leta 1485 na hribu Ločnik blizu Turjaka zgraditi cerkev, ki je bila posvečena Materi Božji. Po legendi naj bi imela cerkev kar 13 oltarjev, kar naj bi simbolično sovpadalo s številom njunih otrok. Približno sto let kasneje so cerkev posvetili sv. Ahacu, v spomin zmagovite bitke pri Sisku.³³

Auerspergi kot gospodarji Samoborja

Konec 15. stoletja se je povezava med Auerspergi in Samoborjem začasno pretrgala. Novi lastnik gradu Matija Korvin ga je leta 1488 z Barbaro Frankopansko (taščo Pankraca Auersperga) zamenjal za Ormož. Samobor je nato večkrat zamenjal lastnike, med katerimi so bili najpomembnejši baroni Ungnadi in grofje Erdödyji.³⁴ Sredi 17. stoletja pa je gospostvo Samobor znova prešlo v roke grofov Auerspergov. Tokrat je bila njihova oblast dolgotrajnejša in je v Samoborju pustila veliko večji pečat. Samobor je skupaj z gospostvom Rasinja pri Koprivnici v družino Auersperg prinesla Ana Elizabeta baronica Moscon (1632–1694), ki se je leta 1649 v Sevnici poročila s Herbardom grofom Auerspergom, sicer 23. karlovškim generalom (1613–1669). Ana Elizabeta je omenjeni gospostvi podedovala po materinih sorodnikih, grofih Erdödyjih in je na njih gospodarila s trdo, a uspešno roko. Tudi sicer se je izkazala kot zelo uspešna in podjetna ženska. To se je pokazalo zlasti po smrti njenega moža Herbarda, ki svoji vdovi ni zapustil praktično ničesar, razen kopice otrok in kopic dolgov. Že leta 1658 je bil namreč za nakup Šrajbarskega turna pri Krškem plačal 64.000 goldinarjev, nato pa si je za nakup gospostev Smlednik, Križ in Kamnik od zagrebškega kapitlja sposodil še 30.000 goldinarjev. Poleg tega si je Herbard pri uradu glavnega prejelnika v Ljubljani nabral še za 23.000 goldinarjev dolga. Zaradi vsega tega sta Križ in Kamnik po Herbardovi smrti prešla pod deželno upravo in Ana Elizabeta se je po pomoč obrnila na glavnega prejelnika na Kranjskem Janeza pl. Pernburga. Od njega si je za rešitev Križa in Kamnika sposodila 40.000 goldinarjev, nato pa še manjše vsote za rešitev Samoborja izpod uprave zagrebškega kapitlja ter za šolanje in vzdrževanje svojih sinov v Gradcu.³⁵ To dejstvo je Ana Elizabeta tudi izpostavila in upoštevala v svoji oporoki, zaradi česar je prišla navzkriž s svojimi sinovi.³⁶ Njen najmlajši sin Ditrih (1662–1706) je še v svoji oporoki leta 1706

³¹ V tej luči je potrebno po Richterjevem mnenju gledati na že zgoraj omenjeno listino, s katero sta brata Lovrenc in Wolfhard (Volker) Turjaška leta 1469 dobila pravico do lastnega spovednika.

³² PA, 1469 IX 10; F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 498. Navedbe, ki poroko Pankraca Turjaškega in Ane Frankopanske postavljajo v leto 1479, so torej napačne (F. KOMATAR, »Das Schloßarchiv«, št. 514).

³³ Polona ŠEGA, *Turjak skozi čas*, Turjak, 1988., 29, 54.

³⁴ Vjekoslav NORŠIČ, *Samobor - grad. Povjesne crte o njemu i njegovim gospodarima*, Samobor, 1912., 20–21, 39–74.

³⁵ Vladimir LEVEC, »Schloss und Herrschaft Flödnig in Oberkrain« *MMK* 9, 1896, 177–178.

³⁶ AS 308, *Zbirka testamentov*, II/A, št. 12.

izrazil željo, da se želi pobotati s svojo pokojno materjo, in zato naroča 200 maš, ki naj jih zanjo v enakih delih berejo na Hrvaškem in Kranjskem.³⁷

Ana Elizabeta se je izkazala kot podjetna ženska, ki se je kljub začetnim težavam, ki so jo pestile ob moževi smrti, hitro postavila na noge in si nabrala lepo premoženje. Pri tem je pogosto pokazala svoj trd in neizprosni značaj, zaradi česar je bila med ljudstvom nepriljubljena in celo osovražena. Zapisi o njenih sporih s prebivalci Samoborja so verjetno nekoliko pretirani in pristranski, a v sebi gotovo nosijo zrno resnice. Napetosti med Ano Elizabeto in samoborskimi meščani so po letu 1671 popustile in grofica je skupaj z njimi dala zgraditi mestno cerkev sv. Anastazije. Pismo, ki ga je napisala v zvezi z nameravano gradnjo, je v hrvaškem jeziku in tudi sicer so pisma, ki jih je Ana Elizabeta izdajala v Samoborju, napisana v hrvaščini.³⁸

Cerkva in samostanov na Kranjskem in Hrvaškem se je Ana Elizabeta velikodušno spomnila tudi v svoji oporoki in jim volila večje vsote denarja. Nadalje je okroglih 40.000 goldinarjev namenila svojemu najstarejšemu sinu Volfu Jakobu (1656–1700), ki ji je bil najljubši, ker jo je na stara leta vzel k sebi in skrbel zanjo. Svoji hčerki Mariji Suzani, takrat grofici Trauttmansdorff (1655–1726), je volila 5000 goldinarjev od štajerskih in kranjskih posesti, potem ko je ta že dobila 50.000 goldinarjev od hrvaških posesti. Hkrati so bili njeni otroci tudi dediči po njenih prednikih in sicer po njeni babici Ani Mariji, rojeni baronici Khisl,³⁹ ter po grofu Forgachu. Ana Elizabeta je bila že v času svoje mladosti aktivna, energična in mobilna ženska, ki je veliko potovala, četudi sprva morda le kot spremljevalka svojega soproga. Očitno ni bila tip ženske, ki bi ostajala doma in čakala na moža, ampak ga je spremljala na njegovih potovanjih in mu otroke rojevala tako v Samoborju in Karlovcu, kot tudi v Ljubljani, Sevnici in Brestanici. Aktivna je ostala tudi na stara leta, kar lahko razberemo iz njene oporoke. V njej namreč določa, naj jo v primeru, da umre na Hrvaškem, pokopljejo v Zagrebu pri jezuitih, kjer že počiva njen mož; če jo smrt doleti na Šrajbarskem turnu, naj ji večni počitek namenijo v kapeli Naše ljube gospe v cerkvi v Leskovcu; če pa ji zadnja ura slučajno odbije v Ljubljani, si želi biti pokopana pri frančiškanih v družinski grobnici Auerspergov pri svojih treh otrocih.⁴⁰ Kje jo je smrt dejansko dohitela (v prvi polovici leta 1694),⁴¹ ni znano, zelo verjetno pa se je to zgodilo na Šrajbarskem turnu.

Po smrti Ane Elizabete, delno pa tudi že prej, so si družinsko posest razdelili njeni otroci – Volf Jakob, Franc Anton, Ditrih in Marija Suzana. Posest je obsegala kranjska gospostva Križ pri Komendi, Kamnik, Šrajbarski turn pri Krškem (ter po letu 1702 tudi samo Krško) ter hrvaški gospostvi Samobor in Rasinja. Ker sta tako Volf Jakob kot Marija Suzana umrla brez otrok, sta si posest v končni fazi razdelila le brata Franc Anton (1659–1729), ki je osnoval družinsko vejo, imenovano po Križu, in Ditrih, ki je bil nadaljevalec veje na Šrajbarskem turnu. Slednjemu je bila mama Ana Elizabeta že leta 1680 prepustila upravo samoborskega gospostva, devet let kasne-

³⁷ AS 308, *Zbirka testamentov*, II/A, št. 19.

³⁸ V. NORŠIČ, *Samobor*, 87–89.

³⁹ Ana Marija baronica Khisl je bila hčerka Jurija barona Khisla in Katarine, rojene Kollnitz, ter prva žena Janeza Krstnika barona Moscona, kateremu je rodila Jošta Jožefa, očeta Ane Elizabete.

⁴⁰ AS 308, *Zbirka testamentov*, II/A, št. 12.

⁴¹ Njeno premoženje so na Šrajbarskem turnu popisovali 5. in 10. junija 1694 (AS 309, *Zapuščinski inventarji*, II/A, št. 21 in 22).

je pa je po dogovoru z bratom Francem Antonom postal tudi uradno njegov lastnik. Iz tega obdobja so se ohranili številni zapisi o sporih med Ditrihom in samoborskimi meščani, kar je bilo že stalnica v odnosih med mestom Samobor na eni in gospodvom na drugi strani. Tudi Ditrih se je, podobno kot njegova mati, izkazal za neizprosnega, celo surovega gospodarja, ki si je leta 1692 zaradi svojega postopanja prislužil tudi ukor od samega cesarja Leopolda. V naslednjih letih je Ditrih pri Samoborcih ubral mirnejše tone, nato pa dal Samobor leta 1701 v zakup sorodnikom Erdödyjem.⁴² Vendar ga ti zaradi velikih dolgov niso mogli obdržati in je gospodstvo skupaj z rudnikom bakra že leta 1715 znova pridobil Ditrihov brat Franc Anton grof Auersperg.⁴³ Samoborsko gospodstvo je ostalo v rokah Auerspergov do leta 1763, ko je bilo po smrti grofa Antona Jožefa (sina Franca Antona (1696–1762)) prodano na dražbi (enaka usoda je doletela tudi zelo zadolženo gospodstvo Križ). Samobor je leta 1763 kupil Jurij grof Erdödy in na ta način so Erdödyji že v tretje postali lastniki Samoborja.⁴⁴

Gospodstvo Rasinja so si bratje in sestre s posebno pogodbo leta 1699 razdelili na enake dele, a zdi se, da je bila z gospodvom najtesneje povezana edina ženska med dediči, Marija Suzana, ki je s prvo poroko postala grofica Trauttmansdorff, z drugo pa grofica Attems. Noben od obeh zakonov ni bil blagoslovljen z otroki, zato je Marija Suzana, preden je leta 1726 umrla, vse svoje premoženje (kolikor ga ni zapustila Cerkvi) razdelila med svoje nečake. Kljub temu, da je večinoma živela v Gradcu in tam tudi umrla, je bila zelo navezana na hrvaško zemljo, s katero je bila povezana po materi oziroma njenih prednikih. Tako je v svoji oporoki namenila več sto goldinarjev raznim samostanom in cerkvam v Varaždinu, Koprivnici in na svojem gospodstvu Rasinja. Marija Suzana je svoj delež Rasinje sicer razdelila na tri enake dele med svoje tri nečake – med Antona Jožefa (s Križa), njegovega brata Nikolaja (z Lanšpreža) in njunega bratranca Aleksandra (s Šrajbarskega turna) – vendar je kasneje gospodstvo v celoti prešlo le na Antona Jožefa in njegove dediče.⁴⁵

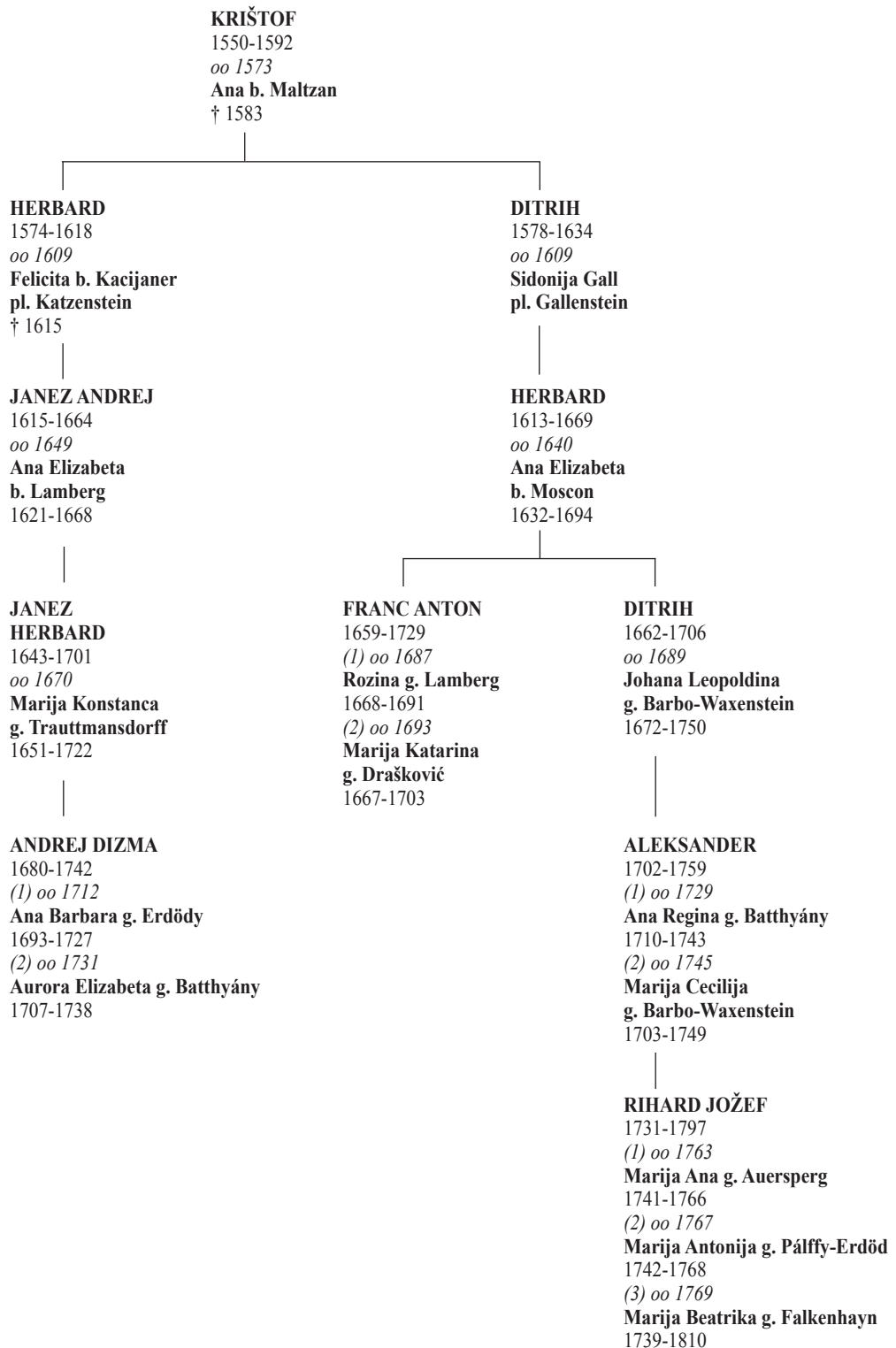
Povezanost nekaterih vej kranjske linije grofov Auerspergov s hrvaškim oz. ogrskim delom monarhije se je kazala tudi v njihovih družinskih povezavah. To zlasti velja prav za vejo s Šrajbarskega turna in za vejo Auerspergov z Mokric. Obe gospodstvi oz. gradova ležita v neposredni bližini hrvaške meje, kar je olajšalo stike med kranjskim

⁴² NORŠIĆ, *Samobor*, 90–99.

⁴³ NORŠIĆ, *Samobor*, 105–120. Tudi Franc Anton je tako kot njegovi predhodniki pogosto prihajal v hude spore s samoborskimi meščani, ki so se zaradi tega pritoževali pri cesarju Karlu.

⁴⁴ NORŠIĆ, *Samobor*, 120.

⁴⁵ AS 308, *Zbirka testamentov*, II/A, št. 25. Grofje Auerspergi, ki so imeli v lasti Križ pri Komendi, so v svojem uradnem nazivu vedno imeli tudi gospodstvo Rasinja. Iz tega lahko sklepamo, da je bilo gospodstvo vsaj nekaj časa v njihovi lasti. Mladen Šćitaroci pa navaja nekoliko drugačne podatke: Marija Suzana naj bi Rasinjo podedovala od svoje matere Ane Elizabete, po njeni smrti pa naj bi Rasinja pripadla njeni hčerki (pravilno nečakinji) Johani Kristini, poročeni grofici Gaisruck. Od Gaisruckov je nato Rasinjo leta 1746 kupil Baltazar Inkéy (Mladen in Bojana ŠĆITAROCI, *Slawoniens Schlösser von Zagreb bis Vukovar*, Graz/Stuttgart, 2000., 264). Te navedbe pa se ne ujemajo z oporoko Marije Suzane grofice Attems, v kateri ta izrecno pravi: *Letzliche verschaffe ich mein bey der in Croatien liegende herrschaft Rassina ... habende legitima und alle meine darauf hafttende Praetension ... meinen drei herrn vettern herrn Anton Joseph, herrn Nicolao und herrn Alexander alle drei grafen von Auersperg in drei gleiche theil*. Njen nečak Anton Jožef pa dva meseca po smrti svoje tete piše štajerskemu deželnemu glavarju: ... *daß guett Rassina in Croathen ohne deme nur mir und meinen miterben gehört...*

plemstvom s te strani in ogrsko-hrvaškim z one strani meje. Grof Franc Anton, ki je kasneje prevzel gospostvo Križ, se je tako po smrti prve žene Rozine grofice Lamberg, leta 1693 v drugo poročil z Marijo Katarino grofico Drašković, ki je tako po očetu kot po materi sodila med najvišje in najuglednejše hrvaško-ogrsko plemstvo. Družina njenega očeta Nikolaja grofa Draškovića, barona trakoščanskega z Zelen dvora, se je ponašala z obsežno posestjo na Hrvaškem in je iz svojih vrst dala Hrvaški številne politike, vojskovodje in cerkvene dostojanstvenike.⁴⁶ Mati Marije Katarine pa je bila rojena grofica Nádasdy in je sodila v eno najpremožnejših ogrskih magnatskih rodbin. Poroka z grofico Drašković Francu Antonu ni prinesla le uglednega sorodstva, pač pa se mu je splačala tudi finančno. Nenazadnje je Marija Katarina v zakon prinesla gospostvo Sevnica, ki je bilo v lasti grofov Draškovićeov od leta 1688. Sevnica je bila tudi ena izmed spornih posesti, ki so po smrti Marije Katarine kalile odnose med grofi Auerspergi, konkretnije med njenima sinovoma Antonom Jožefom in Nikolajem Jožefom na eni strani, ter njunim stricem, Janezom grofom Draškovićem, na drugi strani.⁴⁷

V podobnem okolju je svojo prvo soprogo poiskal tudi nečak Franca Antona oz. sin njegovega brata Ditriha, grof Aleksander s Šrajbarskega turna (1702–1759), ki je bil po babici Ani Elizabeti baronici Moscon tudi sam krvno povezan s hrvaško-ogrskim plemstvom. Leta 1729 se je tako poročil z Ano Regino grofico Batthyány, kate-re oče Sigmund je sicer pripadal veji Batthyányjev z gradiščanskega Pinkafelda. Zanimivo je, da sta se še dve sestri Ane Regine poročili v družino Auersperg – natančneje na Mokrice, o čemer bo beseda tekla nekoliko kasneje. Med družinskimi povezavami grofov Auerspergov s Šrajbarskega turna z ogrskim plemstvom lahko omenimo tudi drugo poroko Aleksandrovega sina Riharda Jožefa (1731–1797), ki se je maja 1767 poročil z Marijo Antonijo grofico Pálffy-Erdöd (njen oče Leopold Jožef je bil lastnik fidejkomisa Vörösvárot (*Biebersburg*) in Malaczka) in ovdovel že deset mesecev kasneje.

Auerspergi z Mokric

Podobno kot Auerspergi s Šrajbarskega turna so bili s hrvaškim ozemljem povezani njihovi sorodniki z Mokric. Ti stiki so bili morda še bolj intenzivni, saj ne le da Mokrice stojijo praktično na (današnji) slovensko-hrvaški meji, pač pa se morajo Auerspergi zahvaliti prav družinskim povezavam z ogrsko-hrvaškim plemstvom, da so Mokrice sploh prišle v njihove roke. Tudi v tem primeru so bili »posredniki« baroni Mosconi, natančneje Jošt Jožef baron Moscon, ki je na Mokricah gospodoval v drugi polovici 17. stoletja. Mosconi so bili v tistem času ena izmed premožnejših kranjsko-štajerskih plemiških rodbin, katerih uveljavitev in družbeni vzpon je omogočila bogata dediščina po njihovem sorodniku Janezu Krstniku Valvasorju leta 1581.

⁴⁶ Vlasta BRAJKOVIĆ, *Grbovi. Grbovnice. Rodoslovlja. Katalog zbirke grbova, grbovnica i rodoslovlja*, Zagreb, 1995., 71; Johann Baptist WITTING, »Auersperg - Steiermärkischer Adel I« *Siebmacher Band 28*, Nürnberg, 1919–1921., stolp. 149.

⁴⁷ StLA, *Landrecht 43, Auersperg 1*. Sevnico je že ob koncu 17. stoletja zamen skušal pridobiti brat Franca Antona, Ditrih, ki je takratni lastnici Magdaleni grofici Drašković v zameno ponujal Samobor (NORŠIČ, *Samobor*, 98). Po smrti Marije Katarine grofice Auersperg leta 1703 so se Sevnice očitno polastili njeni sorodniki Draškovići, leta 1725 pa je znova postala last grofov Auerspergov. Do svoje smrti leta 1762 je bil njen lastnik Anton Jožef grof Auersperg (Ivan JAKIČ, *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine*, Ljubljana, 1999., 298).

V 17. stoletju so posedovali številne gradove in dvorce na Kranjskem in Štajerskem. Jošt Jožef je tako leta 1637 (ali 1650) od Ane Marije Marčnik pridobil Mokrice in jih obdržal do svoje smrti leta 1677.⁴⁸ Še pred njegovo smrtjo pa se je pojavil problem glede dedovanja Mokric. Jošt Jožef namreč ni imel moških potomcev. Iz prvega zakona z Elizabeto grofico Erdödy je izhajala samo ena hčerka, Ana Elizabeta (ki je bila poročena s Herbardom grofom Auerspergom s Šrajbarskega turna), medtem ko je njegov drugi zakon z Barbaro grofico Drašković ostal brez otrok.⁴⁹ Ana Elizabeta je bila ob poroki že preskrbljena z dediščino po materi, ko pa je ovdovela, je po možu postala lastnica številnih gospostev, ki jih je sicer s težavo uspela obdržati tudi za svoje potomce. Zato je, če gre verjeti nekoliko poetičnemu opisu dogodkov Falka Gagerna, Jošt Jožef Mokrice izročil svoji ženi Barbari. Ta se je uspešno ubranila vseh dednih zahtev po Mokricah s strani sorodnikov svojega pokojnega moža in nato sama odločila, komu bo zapustila Mokrice. Odločila se je za svojega nečaka Nikolaja grofa Erdödyja, hrvaškega bana, ki se je ponašal z velikim premoženjem. Edina težava je bila v tem, da je imel tudi grof Erdödy s svojo drugo ženo Rozino Elizabeto, rojeno grofico Gallenberg eno samo hčerko, Ano Barbaro, ki je bila tako tudi edina očetova dedinja. Ker pa Ana Barbara kot ženska ni bila upravičena do podelitve mokriškega gospodstva v fevd, se je njena mama obrnila na kranjske deželne stanovne, ki so ji priznali lastništvo nad Mokricami. Za dedinjo je določila svojo hčerko Ano Barbaro, kar je leta 1719 potrdil tudi sam cesar, decembra istega leta pa še ogrski stanovni. Ana Barbara je dobila pravico, da svojo dediščino zapusti svojim moškimi potomcem, s tem pa so ji bile priznane dedovanske pravice, ki bi ji pripada-

⁴⁸ Majda SMOLE, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana, 1982., 299. Ob koncu 16. stoletja je bil lastnik Mokric Štefan Gregorijanec, ki je leta 1581 dobil naziv barona. Štefan je zapustil dva sinova, od katerih Pavel ni imel potomcev, Nikolaj pa le dve hčerki, Marto in Ano Marijo. Marta se je leta 1602 (v to leto datira njeno poročno pismo) poročila z Janezom Krstnikom baronom Mosconom. Do sedaj je veljalo, da je bila Marta prva žena Janeza Krstnika barona Moscona (druga žena naj bi bila Ana Marija baronica Khisl), v tem zakonu pa naj bi se rodil tudi Jošt Jožef. Toda dejstva govorijo drugače. Glede na to, da je Marta baronica Gregorijanec postala baronica Moscon leta 1602, je morala biti druga in ne prva žena Janeza Krstnika. Ana Marija baronica Khisl je umrla pred tem letom, saj se njen oče Jurij baron Khisl ob svoji smrti leta 1605 omenja kot zadnji iz svoje družine (Barbara ŽABOTA, »Rodbina Khisl – novoveška zgodba o uspehu«, *Kronika* 51, 2003., 19). Drugi dokaz, ki spodbija dosedanje navedbe, pa najdemo v oporoki Ane Elizabete grofice Auersperg, rojene baronice Moscon, ki je bila edina hči Jošta Jožefa barona Moscona. V oporoki Ana Elizabeta namreč pravi, da so njeni otroci upravičeni do dediščine njene babice Ane Marije grofice (pravilno baronice) Khisl (AS 308, *Zbirka testamentov*, II/A, št. 12). Iz vsega povedanega torej sledi naslednje: Janez Krstnik baron Moscon je imel v prvem zakonu za ženo Ano Marijo baronico Khisl, ki mu je rodila Jošta Jožefa in umrla pred letom 1602 (le tako jo Ana Elizabeta grofica Auersperg upravičeno imenuje babica). Janez Krstnik se je po smrti prve žene poročil še v drugo – z Marto baronico Gregorijanec. Martina sestra, Ana Marija, pa je bila prvič poročena s Petrom grofom Erdödyjem, drugič pa z Janezom Marschnikom oziroma Marčnikom. Ana Marija Marčnik, od katere so Mokrice prešle na Jošta Jožefa barona Moscona, je bila pravzaprav njegova teta, četudi ne prava, biološka, Marta pa je bila njegova mačeha. Marta in Ana Marija sta bili kot edini hčerki svojega očeta Nikolaja edini dedinji in kasneje lastnici Mokric. Ana Marija jih je (morda za poplačilo dolga) predala svojemu nečaku Joštu Jožefu, kar je potrdil tudi cesar Ferdinand III. 6. avgusta 1650 (Falk von GAGERN, *Mokric. Die Heimat von Friedrich von Gagern*, Hamburg/Berlin, 1962., 106).

⁴⁹ O Barbari grofici Drašković kroži legenda, da se je zaradi nesrečne ljubezni vrgla z grajskega stolpa (Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Dolenjska II. Med Bogenšperkom in Mokricami*, Ljubljana, 2001., 88).

le same po sebi, če bi bila moškega spola (na podoben način je cesar Karel VI. izsilil potrditev »pragmatične sankcije« za svojo hčerko Marijo Terezijo).⁵⁰

Leta 1712 (poročna pogodba je bila sklenjena 31. marca) se je Ana Barbara poročila z Andrejem Dizmo grofom Auerspergom (1680–1742), mlajšim sinom Janeza Herbarda grofa Auersperga in Marije Konstance, rojene grofice Trauttmansdorff. Ob tej priložnosti je nevestina mati, takrat po svojem drugem možu že grofica Batthyány, izročila svoji hčerki Mokrice skupaj z dvorom v Čatežu, gospostvi Ladomer in Brokunjevac, bolj znani pod imenom Moravče, ter hišo v Zagrebu, hkrati pa je Ana Barbara v zakon prinesla še eno očetovo dediščino – mesto Bosiljevo na Hrvaškem med rekama Kolpo in Dobro.⁵¹ Poroka je bila verjetno v Pinkafeldu na Gradiščanskem, kjer je bila tudi sklenjena poročna pogodba (Pinkafeld je bil namreč v lasti Sigmunda grofa Batthyányja, nevestinega očima).⁵² Mladoporočenca sta se preselila na Mokrice in tam osnovala svojo vejo grofov Auerspergov.

Po smrti Ane Barbare se je Andrej Dizma leta 1731 znova poročil. Njegova druga žena, Aurora Elizabeta grofica Batthyány, pa ni bila nihče drug kot polsestra njegove prve žene Ane Barbare.⁵³ Skupaj z drugo ženo je Andrej Dizma leta 1733 od nje nega strica Sigfrida Baltazarja grofa Gallenberga odkupil grad in gospostvo Soteska pri Dolenjskih Toplicah, ki pa so ga neposredno po njuni smrti leta 1742 odkupili grofje Lichtenbergi.⁵⁴

Mokriško posest sta si sredi 18. stoletja razdelila sinova Andreja Dizme iz njegovega prvega zakona. Starejši sin, Volf Nikolaj (1717–1759), je bil po t.i. mokriški pragmatični sankciji glavni dedič svoje matere Ane Barbare, rojene grofice Erdödy in je že ob njeni smrti leta 1727 postal novi lastnik Mokric. Njegovemu mlajšemu bratu Karlu (1721–1789) pa je po tem ključu pripadlo očetovo gospostvo Čušperk, ki je dejansko postal njegov novi dom, hkrati pa tudi hrvaško gospostvo Bosiljevo. Slednje je bilo očitno zelo privlačno, zato marsikdo ni izbiral sredstev, da bi postal njegov novi lastnik. Ob koncu 50. let 18. stoletja se je na primer pojavilo lažno kupno pismo, po katerem naj bi Karel gospostvo Bosiljevo prodal Ani Mariji Vojković, rojeni de Pozzy in njeni sestri Elizabeti de Pozzy.⁵⁵ Spor se je vlekel še vrsto let, a v njem so navsezadnje le zmagali Auerspergi kot zakoniti lastniki, ki so Bosiljevo spustili iz rok šele leta 1826.

⁵⁰ F. GAGERN, *Mokric*, 120–121, 217; SMOLE, *Graščine*, 299.

⁵¹ Igor BENIČ, »Bosiljevo« (www.hr/hrvatska/HRgradovi/Karlovac/bosiljevo.htm); AS 309, *Zapuščinski inventarji*, V/A, št. 65; Radoslav LOPAŠIĆ, *Oko Kupe i Korane : mjestopisne i povjestne crtice*, Zagreb, 1895. Grofje Auerspergi so Bosiljevo obdržali do leta 1826, ko so ga prodali maršalu Lavalu Nugentu.

⁵² F. GAGERN, *Mokric*, 121–122; AS 309, *Zapuščinski inventarji*, V/A, št. 65.

⁵³ Ana Barbara in Aurora Elizabeta sta imeli isto mater, Rozino Elizabeto, rojeno grofico Gallenberg. Ta je v prvem zakonu z Nikolajem grofom Erdödyjem rodila Ano Barbaro, v drugem zakonu s Sigmundom grofom Batthyányjem pa se ji je poleg štirih sinov rodilo tudi pet hčerk, med njimi tudi Aurora Elizabeta in Ana Regina. Zanimivo je, da so kar tri (pol)sestre s poroko postale grofice Auersperg. Ana Barbara in Aurora Elizabeta sta bili, kot že rečeno, prva oziroma druga žena Andreja Dizme z Mokric, Ana Regina pa je bila prva žena Aleksandra s Šrajbarskega turna.

⁵⁴ Pogodba za nakup Soteske in Rožeka pri Dolenjskih Toplicah je bila sklenjena na Soteski 15. julija 1733 (AS 309, *Zapuščinski inventarji*, IV/A, št. 48; SMOLE, *Graščine*, 455; D. KOS, *O melanholiji, karierezimu, nasilju in žrtvah. Tržaška afera Gallenberg 1740*, Koper, 2004., 69).

⁵⁵ AS 1063, *Zbirka listin*, 1772 XII 15, Varaždin.

Zdi se, da od sredine 18. stoletja dalje stiki mokriških Auerspergov s Hrvaško niso več tako intenzivni. Najstarejši sin Volfa Nikolaja, Franc Ksaver (1747–1800), ki kljub prvorojenstvu ni postal dedič mokriškega gospostva je npr. leta 1775 s svojim mlajšim bratom Kajetanom (1754–1818) sklenil dedno pogodbo, po kateri naj bi vse premoženje ob njegovi smrti pripadlo Kajetanu in obratno – vse Kajetanovo premoženje naj bi po njegovi smrti dobil Franc Ksaver. Seveda je ta pogodba veljala le v primeru, da bi tako Franc Ksaver kot Kajetan ostala neporočena in brez otrok. Franc Ksaver kot svoje premoženje med drugim navaja tudi delež od gospostva Želina (*Schellin*) v Turopolju na Hrvaškem, za katerega je upal, da ga bo dobil po sodni poti. Gospostvo Želin je pripadalo rodbini grofov Erdödyjev, torej rodbini njegove babice Ane Barbare.⁵⁶ Njegovi upi glede Želina so najverjetneje ostali prazni, saj so se pri njem kmalu začeli kazati znaki duševne bolezni, zaradi katere je leta 1800 tudi umrl v neki bolnišnici na Dunaju. Tudi bratu Kajetanu sreča ni bila preveč naklonjena, saj je kljub bogati doti, ki jo je v zakon leta 1779 prinesla njegova žena Eleonora baronica Langenmantel pl. Langenthal (dvorca Jakobski dol blizu Pesnice in Lepi dol pri Zgornji Kungoti), kmalu po poroki bankrotiral. Njegova nadaljnja usoda ostaja bolj kot ne nejasna. Znano pa je, da se je v začetku 19. stoletja praval z Jurijem grofom Niezkym glede neke zadolžnice za skoraj 8000 goldinarjev, ki je bila vezana na »ogrsko gospostvo Brununjevec« (*Brununievetz*). Proces se je vlekel več let in se je za Kajetana končal neugodno.⁵⁷

Nekoliko tragikomično pa izzveni (sicer nepreverljiva) anekdota, povezana s Kajetanovim starejšim bratom Nikolajem Tolentinom (1753–1828), sicer dejanskim gospodarjem Mokric v drugi polovici 18. stoletja. Zgodba pravi, da je Nikolaj Tolentin prinesel svoji ženi z enega od svojih pariških potovanj razkošno obleko. V nasprotju s tedanjimi pravili si je neki krojač drznil za neko samoborsko meščanko ukrojititi popolnoma enako obleko, kot jo je imela grofica Auersperg. Doletela ga je strašna kazen, sporna obleka pa je obležala v neki skrinji na Mokricah, dokler je niso požrli molji.⁵⁸

Veliko bolj pa gre verjeti zgodbi, ki jo opisuje Milan Šenoa v knjigi »Moj otac« in sodi v kontekst bolj ali manj ostrih mednacionalnih bojev v habsburški monarhiji v drugi polovici 19. stoletja. Milan Šenoa namreč pripoveduje, da je mokriški grof Gustav Auersperg (sicer zadnji Auersperg na Mokricah (1815–1880)), ki ga je navdušil roman »Zlatarjevo zlato« njegovega očeta Augusta Šenoa, povabil pisatelja in njegovo družino, naj bodo dva meseca njegovi gostje na Mokricah. Šenoa je povabilo z veseljem sprejel, a tik pred odhodom naj bi grof v javnosti govoril proti Slovencem, zato je Šenoa njegovo povabilo gladko zavrnil in družino odpeljal na počitnice v Dobrno.⁵⁹ Dogodek je vsekakor verjeten, nekoliko bolj pa je vprašljivo, ali je šlo v tem primeru dejansko za Gustava Auersperga. Grofovo navdušenje nad književnostjo ter njegov protislovensko nastrojen govor v »bečkom Reichsrathu« bi morda prej kazala na Antona Aleksandra (Anastasiusa Grüna) s Šrajbarskega turna (1806–1876) kot pa na Gustava z Mokric. Zlasti če upoštevamo nekatera dejstva, kot so na

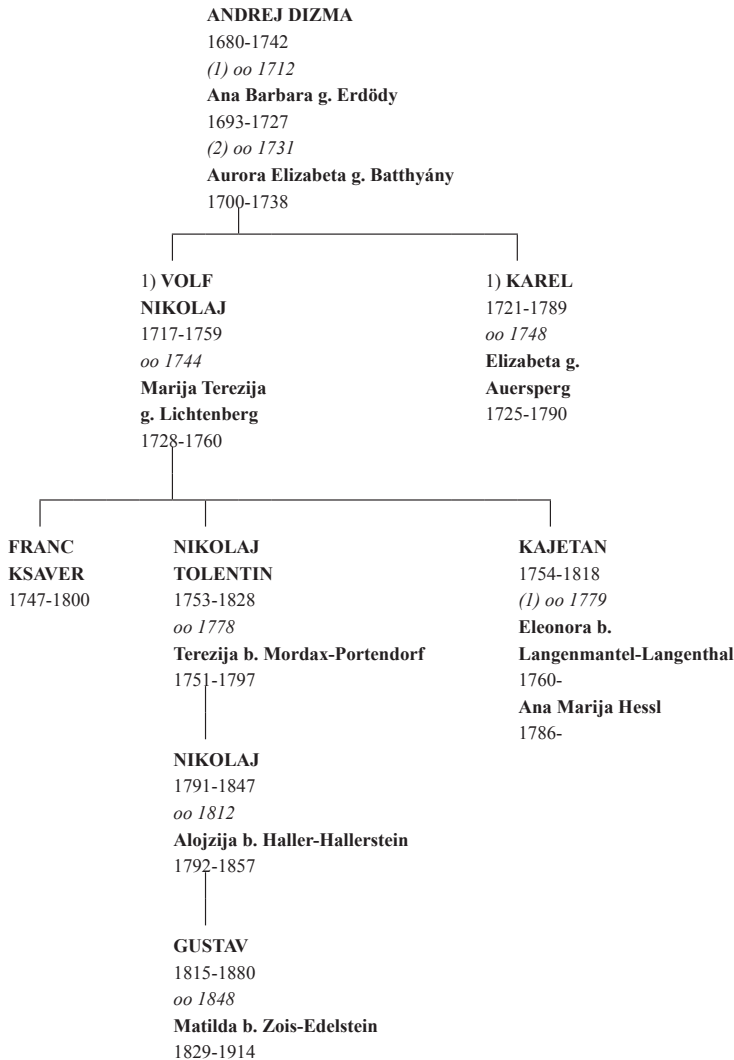
⁵⁶ AS 308, *Zbirka testamentov*, III/A, št. 74.

⁵⁷ Kärntner Landesarchiv (KLA), *Genealogische Sammlung Zenegg 2/23, Kurrende No 13412, k.k. Kreisamt Klagenfurt*, 26. 11. 1813.

⁵⁸ F. GAGERN, *Mokric*, 182–183.

⁵⁹ Dubravko JELČIĆ, *August Šenoa njim samim*, Beograd, 1966., 149.

primer znana siceršnja protislovenska usmerjenost grofa Antona Aleksandra in starost Milana Šenoe ob omenjenih dogodkih (rojen 1869), ki je morda botrovala nekaterim netočnostim v njegovih spominih (govori npr. o tem, da je bil mokriški graščak član dunajskega državnega zbora, kar pa Gustav ni bil). Senco dvoma na opis dogodkov meče tudi policijsko poročilo o Gustavu Auerspergu iz leta 1861. Marca tega leta je Gustav nastopil na volitvah in bil tudi izvoljen za deželnega poslanca v veleposestvu, a je čez štiri leta odstopil, s tem pa je bila njegova politična kariera bolj ali manj zaključena. Policijska direkcija, ki je pred volitvami spremljala kandidate ter jih ocenjevala, je o Gustavu Auerspergu ugotovila, da je sicer lojalen in da slovi kot sposoben poljedelec, da pa njegovo politično prepričanje ni stabilno ter da se nagiba k slovenski stranki.⁶⁰

⁶⁰ Gorazd STARIHA, »Začetek ustavnega življenja in ljubljanska policija« *Kronika* 50, 2002., 336; Vasilij MELIK, *Volitve na Slovenskem 1861–1918*, Ljubljana, 1965., 338.

Istrska posest Auerspergov

Če so se po eni strani grofje Auerspergi usmerjali predvsem na sever in vzhod Hrvaške proti Slavoniji, so se po drugi strani njihovi knežji bratrance za več stoletij usidrili na območju Istre. Prvi knez Auersperg, Janez Vajkard (1615–1677), si je kot eden najvplivnejših mož na cesarskem dvoru Ferdinanda III. ustvaril precejšnje premoženje, ki ga je pametno vlagal v nepremičnine. Poleg notranjskih gospoств Postojna, Lož in Snežnik, ter švabske grofije Tengen, so pomemben del družinske posesti predstavljala istrska gospodstva, ki so jih Janez Vajkard in njegovi nasledniki pridobivali v drugi polovici 17. stoletja. Leta 1665 je Janez Vajkard od dežele Kranjske odkupil Pazinsko grofijo, ki je bila do tedaj v lasti kneza Portie.⁶¹ Grofija je bila sicer dejansko deželnoknežja posest, a jo je deželni knez že od 16. stoletja dalje dajal v zastavo ali t. i. rešilni kup.⁶² V naslednjih letih so Auerspergi kupili še več sosednjih gospoств v Istri – leta 1668 so jim grofje Barbo prodali gospodstva Belaj, Kožljak in Paz, nekoliko kasneje so pridobili še Čepić in leta 1695 Gradinje. Gospodstvo Kršan je leta 1666 od baronov De Fin odkupil brat Janeza Vajkarda, Volf Engelbert (1610–1673). Po njegovi smrti leta 1673 so Kršan podedovali njegovi sorodniki, a so gospodstvo že leta 1699 baroni De Fin znova odkupili. Vsa ostala gospodstva pa je knez Auersperg združil v veliko gospodstvo, imenovano Waxenstein (Kožljak), ki je poleg Kožljaka, Čepića, Gradinja in Paza vključevalo tudi Jesenovik, Malakraso, Novo vas, Šušnjevico, Brdo, Letaj in Grobnik. Gospodstvo je bilo priključeno Pazinski grofiji, vendar se je leta 1701, ko je takratni knez Ferdinand grofijo prodal cesarju Leopoldu I., iz nje ponovno izdvojilo. Kot alodialna posest knezov Auerspergov s sedežem v Belaju je obstajalo praktično do druge svetovne vojne, ko je bilo nacionalizirano.⁶³

Auerspergi in Vojna krajina

Posebno obliko povezave med Auerspergi in hrvaškim ozemljem je predstavljala njihova vojaška služba v Vojni krajini. Povsem vojaško organizirano ozemlje, ki je segalo od Senja do Save ter v Slavonijo do Zemuna v Banat in Bačko, je služilo kot obrambni tampon pred turškim prodiranjem proti avstrijskim deželam. Sprva enotno vrhovno vojaško poveljstvo nad Vojno krajino je bilo sredi 16. stoletja ukinjeno in oba njena dela (Hrvaška in Slavonska krajina) sta dobila posebne poveljnike.⁶⁴ V 16. in 17. stoletju so ta mesta pogosto zasedali prav člani družine Auersperg, ki so se v zgodovino pogosto zapisali z zlatimi črkami. Najslavnejši med njimi je bil gotovo baron Herbard Auersperg (1528–1575). Herbard je v bojih s Turki zelo zgodaj pokazal svojo vojaško nadarjenost, kar ga je najprej pripeljalo na mesto senjskega glavarja,⁶⁵ nekaj let kasneje pa je postal še namestnik vrhovnega poveljnika Hrvaške in

⁶¹ AS 1063, *Zbirka listin*, 1665 V 24, Ljubljana; 1665 VI 18, Dunaj.

⁶² Daniela JURČIĆ-ČARGO, »Pregled upravnega razvoja Pazinske grofije v letih 1374–1809« *Acta Histriae* 1, 1993., 65.

⁶³ O istrski posesti knezov Auerspergov gl: Dario ALBERI, *Istria. Storia, arte, cultura*, Trieste, 1997., 809–892, 916–917, 925, 929, 943, 973.

⁶⁴ Alexander BUCZYNSKI, *Gradovi Vojne krajine*, Zagreb, 1997.; Milan KRUHEK, *Krajiške utvrde Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb, 1995.; Radoslav LOPAŠIĆ, *Karlovac, poviest i mjestopis grada i okolice*, Karlovac, 1879.; Dragoljub JOKSIMOVIĆ, »Vojna krajina« *Vojna enciklopedija* 10, Tiran-Žužul, 2. izdanje, Beograd, 1975, 556–560.

⁶⁵ Peter v. RADICS, *Herbard VIII., Freiherr zu Auersperg (1528–1575)*, Wien, 1862., 122.

Slavonske vojne krajine, Ivana Lenkoviča. Še posebej se je izkazal v navezi s hrvaškimi banom Petrom grofom Erdödyjem, s katerim je potolkel Turke pri Novigradu, Kostajnici in Požeškem Sandžaku. Za vse njegove uspehe ga je cesar leta 1566 nagradil s funkcijo kranjskega deželnega glavarja in vrhovnega poveljnika Vojne krajine.

V Vojni krajini sta se aktivno udeleževala tudi oba Herbardova mlajša brata – Dietrich (1534–1571), ki je bil znan po vzdečku »Oče vojakov«, in Vajkard (1533–1581), ki je bil eden od poveljnikov v Karlovcu, kjer je leta 1581 tudi umrl.⁶⁶

Morda še bolj kot po svojih vojaških uspehih se je Herbard zapisal v zgodovino s svojo smrtjo, ki je pretresla takratno Kranjsko in ga povzdignila med nesmrtni junake. 22. septembra 1575 je namreč padel v bitki pri Budačkem (danes vas Donji Budački, 15 kilometrov južno od Karlovca), kjer so imeli Turki veliko premoč. Njegovemu truplu in truplu Friderika Višnjegorskega so Turki odsekali glavo in ju poslali sultanu v Carigrad. Vrnili so ju šele po plačani visoki odkupnini.⁶⁷

V bitki je bil ujet tudi Herbardov sin Volf Engelbert (1552–1590), ki se je na Kranjsko vrnil šele po dveh letih ujetništva. Vojaško kariero je nadaljeval kot uskoški poveljnik v Žumberku, a je umrl že leta 1590. Takrat je šel po deželi glas, da je za njegovo prezgodnjo smrt kriv počasno delujoč strup, ki naj bi ga bil zaužil še v času turškega ujetništva.⁶⁸

Po tragični Herbardovi smrti so za njegovega naslednika izbrali njegovega sorodnika Janeza Auersperga z Žužemberka († 1580). Izbira je bila zelo simbolna, saj so z njo skušali Turkom pokazati, da se s Herbardovo smrtjo ni prav nič spremenilo – da gre pravzaprav za podobnega pogumnega poveljnika, ki spretno vodi obrambo.⁶⁹ Toda Janez ni bil narejen iz istega testa kot njegov predhodnik. Že čez tri leta so ga zamenjali zaradi neuspehov v boju proti Ferhad-paši pri Bihaću. Janez je bil nato oskrbovalec vojske v Steničnjaku do leta 1579, ko je znova postal poveljnik Hrvaške krajine. Njegov drugi mandat pa je bil še krajši od prvega – že naslednjega leta je bil znova razrešen, tokrat zaradi bolezni, ki ga je v grob položila jeseni leta 1580. Znan je bil tudi po tem, da je zelo dobro poznal hrvaški jezik.⁷⁰

Veliko uspešnejši poveljnik pa je bil Janezov mlajši polbrat Andrej (1557–1594), ki se je kot »Kranjski Ahil« in »Strah Turkov« zaradi svojih bleščečih vojaških uspehov zapisal v legendo. Že kot dvajsetletni mladenič se je znašel v vrtincu vojaških spopadov s Turki v Vojni krajini, kjer se je v naslednjih letih še posebej odlikoval z vojaškimi akcijami. Leta 1589 je bil na predlog nadvojvode Karla imenovan za vrhovnega poveljnika Hrvaške krajine. Andrej je omenjeno funkcijo prevzel ravno v času, ko se je po nekajletnem zatišju turški vojaški stroj znova začel obračati proti zahodnemu

⁶⁶ Ljubljanski predikant Kristof Spindler poroča, da je 7. avgusta 1581 Vajkard Turjaški v Karlovcu pregledoval vojsko, nato pa zbolel, začel bruhati in v eni uri umrl. Njegovo truplo so na dan sv. Lovrenca (10. avgusta) zvečer prenesli v Ljubljano, kjer so ga pokopali v špitalski cerkvi (AS 2, *Deželni stanovi I*, šk. 91, *Luteranska matrika*, fol. 302).

⁶⁷ Vladimir KALEČAK, »Budački boj« *Vojna enciklopedija* 2, Brdo-Foa, 2. izdanje, Beograd, 1971., 96.

⁶⁸ SCHÖNLEBEN, *Genealogia*, 11; Johann Weikhard VALVASOR, *Die Ehre dess Herzogthum Crain*, XV, Laybach, 1689. 503. Volf Engelbert je umrl v drugi polovici leta 1590, saj je julija tega leta še nosil kranjsko zastavo na pogrebu nadvojvode Karla (*Imperial Austria, Steirische Kunst- und Waffenschätze aus vier Jahrhunderten*, Katalog z razstave na gradu Rabenstein, Frohnleiten, 2000., 14).

⁶⁹ Vasko SIMONITI, *Turki so v deželi že*, Celje, 1990., 180.

⁷⁰ V. BRAJKOVIĆ, *Grbovi*, 63.

Balkanu. Vsi diplomatski napor, da bi se preprečilo ponovne napade, so bili zaman. Stvari so se zaostrile, ko je umrl eden najodločnejših borcev proti turški nevarnosti, nadvojvoda Karel, in ko je na sultanovem dvoru prevladala vojaška struja na čelu z bosanskim beglerbegom Hasanom pašo Predojevićem. Hasan je kaj kmalu pokazal svojo sposobnost in bojaželjnost. Večkrat je napadel Sisek, največji podvig pa mu je uspel junija 1592, ko je zavzel Bihać. Sredi junija 1593 je Hasanova vojska po večmesečnih pripravah znova odkorakala proti Sisku, kjer je kmalu naletela na sicer trikrat manjšo cesarsko vojsko. Glavni spopad se je odvijal na dan sv. Ahaca, 22. junija. Turška vojska je bila poražena, Hasan paša Predojević je izgubil življenje v valovih Kolpe, Andrej Turjaško-Šumberški in Adam pl. Ravbar s Kravjeka in Krumperka pa sta se kot poveljnika s Kranjske zapisala v legendo. Zmaga pri Sisku je odmevala po vsem cesarstvu. Cesar je dal v Pragi zvoniti *Te Deum*, Andreja pa je osebno pohvalil sam papež Klemen VIII.⁷¹

Po omenjenih dogodkih je trajalo približno pol stoletja, preden so Auerspergi znova začeli krojiti vojaško usodo na jugu cesarstva. Eden najvidnejših vojaških poveljnikov iz sredine 17. stoletja je bil grof Herbard Auersperg s Šrajbarskega turna, brat Janeza Vajkarda, prvega kneza Auersperga. Prve izkušnje z vojskovanjem in poveljevanjem si je Herbard pridobil v tridesetletni vojni in se kot polkovnik v konjenici izkazal v vojni proti Švedski in Franciji leta 1646.⁷² Svoje vojaške spretnosti je kasneje s pridom uporabil tudi v bojih s Turki. Ko je leta 1652 umrl karlovški general Volf Krištof (*Vuk Krsto*) Frankopan, so hrvaški plemiči pričakovali, da bo njegovo mesto zasedel eden izmed njih. Toda delali so račun brez krčmarja, kajti »nemško« plemstvo ali bolje rečeno nemško govoreče plemstvo iz notranjeavstrijskih dežel se je balo naraščajoče moči hrvaškega plemstva in ni dopustilo, da bi tako pomembno mesto znova zasedel pripadnik domače gospode, ki bi s svojo priljubljenostjo (tako kot Volf Krištof Frankopan) postal povezovalni element med hrvaškimi plemiči in s tem oslabil cesarjevo moč na Hrvaškem. Poleg tega so prav Štajerska, Koroška in Kranjska vsako leto prispevale velike vsote za vzdrževanje tako Hrvaške kot tudi Slavonske vojne krajine in so si potemtakem lastile pravico, da visoke vojaške položaje v Krajini zasedajo njihovi plemiči. Vse to je povzročalo manjše in večje napetosti med hrvaškim plemstvom na eni ter nemškim oziroma notranjeavstrijskim plemstvom na drugi strani, kar je leta 1671 kulminiralo v zrinjsko-frankopanski zaroti proti cesarju Leopoldu I. V takšnih okoliščinah je bil leta 1652, po smrti Volfa Krištofa Frankopana, za triindvajsetega karlovškega generala imenovan Herbard grof Auersperg ob izdatni podpori svojega brata Janeza Vajkarda.

Zgodovinopisje ima do Herbarda (X.) ambivalenten odnos. Medtem ko ga nemško in latinsko pišoči zgodovinarji (Valvasor, Schönleben, Radics) hvalijo ter mu pripisujejo sodelovanje in velike vojaške uspehe v mnogih bitkah, ga hrvaški in slovenski zgodovinopisci (Steklasa, Smičiklas, Lopašić, Šišić) ne prikazujejo v ravno najle-

⁷¹ Matija ŽARGI, »Bitka pri Sisku«, *Bitka pri Sisku 1593–1993* (ur. Matija Žargi), Ljubljana, 1993., 9–15; Vasko SIMONITI, »Pomen bitke pri Sisku v luči historiografije in zgodovinskega spomina«, *Sisačka bitka 1593* (ur. Ivo Goldstein), Zagreb/Sisak, 1994. 202–203; Ivan STEKLASA, »Andrej Turjaški (1557–1594)«, *Letopis Matice Slovenske*, 1890., 1–51; Milan KRUHEK, »Rat za opstojnost Hrvatskog kraljestva na krupskoj granici« *Sisačka bitka 1593* (ur. Ivo Goldstein), Zagreb/Sisak, 1994. 33–66; Kärntner Landesarchiv, A. *Khünegg*, fasc. 24, snop. 14.

⁷² Peter v. RADICS, »Ueber ein unser Krain betreffendes Manuscript in der Hauptbibliothek Sr. Majestät des Kaisers«, *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 17, 1862., 38.

pši luči. Očitajo mu, da je z lažmi in podtikanji očrnil slavnega in neustrašnega Petra grofa Zrinjskega (ki je po smrti Jurija Frankopanskega leta 1661 postal Herbardov namestnik) ter si prilastil večino njegovih vojaških uspehov. Herbard naj bi se veliko bolj kot za vojaške zadeve zanimal za svoja gospodstva, predvsem Šrajbarski turn in Samobor, v Karlovec pa naj bi prihajal le občasno, v glavnem takrat, ko je bilo treba pobrati sadove zmagoslavnih pohodov grofa Zrinjskega proti Turkom. Pač pa naj bi bil Herbard zelo priljubljen med okoliškim prebivalstvom v Hrvaški vojni krajini, saj Valvasor opisuje, da so se ga ljudje še v njegovem času spominjali s solzami v očeh.⁷³

Herbard je pred smrtjo očitno dlje časa bolehal, kar je izkoristil tudi njegov tekmeč Peter grof Zrinjski in se na cesarskem dvoru priporočal za mesto karlovškega generala. Herbard je umrl v svojem 56. letu 28. aprila leta 1669 (najverjetneje v Zagrebu, kjer je dva tedna pred smrtjo tudi napisal oporoko)⁷⁴ in je pokopan v tamkajšnji cerkvi sv. Katarine, kjer mu je vdova Ana Elizabeta postavila nagrobni spomenik.⁷⁵

Kot vojak se je na Balkanu izkazal tudi Herbardov nečak Franc Karel (1660–1713), sin njegovega brata Janeza Vajkarda. Že zelo zgodaj se je posvetil vojaški službi in na bojnem polju dosegel lepe uspehe. V začetku 80. let 17. stoletja je aktivno sodeloval pri obrambi Dunaja, ki so ga oblegale turške sile. Po zmagi nad turškim polmesecem ga je doletela čast, da ga je vojvoda Karel Lotariški poslal v Linz, da bi cesarju osebno prenesel veselo vest o zmagi. V naslednjih dveh desetletjih lahko njegovemu vojaškemu udejstvovanju sledimo predvsem po Balkanu. Leta 1688 je sodeloval pri obleganju Beograda in bil ob tej priložnosti težko ranjen. Izkazal se je tudi v bitki pri Slankamenu leta 1691 in bil za nagrado imenovan za poveljnika mesta Nagyvarad (Oradea Mare). Glas o njegovem pogumu in sposobnosti je dosegel tudi cesarski dvor. Cesar Leopold je svojega zvestega generala leta 1694 (po odstopu Karla Evgena vojvode Croya) nagradil še z mestom karlovškega generala, ki ga je obdržal sedem let. V tem času je zaman poskušal zavzeti Bihać, po podpisu karlovškega miru leta 1699 pa je dobil nalogo, da utrdi mejni pas Vojne krajine proti Turčiji. Po letu 1701 se je še nekaj časa vojskoval v Italiji, vendar ni več dosegal tolikšnih uspehov, zato se je poslovil od aktivne vojaške službe.⁷⁶ Nekako v istem času je za umrlim bratom Ferdinandom prevzel rodbinsko dediščino in postal 3. knez Auersperg.

V naslednjih desetletjih so bile opaznejše vojaške povezave med družino Auerspergi in hrvaškim ozemljem končane. Omenimo lahko le še grofa Maksimilijana Auersperga (1771–1850), ki je sodil v avstrijsko linijo Auerspergov. Aktivno je sodeloval v vseh pomembnih bitkah s konca 18. in začetka 19. stoletja. Za svoje vojaške uspe-

⁷³ J. W. VALVASOR, *Die Ehre*, XII, 58.

⁷⁴ AS 730, *Gospodstvo Dol*, fasc. 119, *Rodovnik linije grofov Auersperg iz Leskovca*.

⁷⁵ Ivan STEKLASA, »Herbard X. Turjaški, karlovški general (1613–1669)«, *Zbornik Matice Slovenske (ZMS)* 3, 1901., 118–119; NORŠIČ, *Samobor*, 90–91. Valvasor in za njim še nekateri drugi pisci kot datum Herbardove smrti omenjajo 6. marec 1668, kar pa ne drži. Pravilni datum njegove smrti je vklesan na njegovem nagrobnem spomeniku. To trditev potrjuje tudi datum popisovanja Herbardovega premoženja na Šrajbarskem turnu. Odločba o popisu inventarja je bila izdana 8. junija 1669, do popisa pa je dejansko prišlo 6. julija istega leta (AS 309, *Zapuščinski inventarji*, II/A, št. 16). V tistem času se je pokojnikovo premoženje v normalnih okoliščinah dejansko popisovalo mesec ali dva po smrti.

⁷⁶ V. BRAJKOVIĆ, *Grbovi*, 63; Ivan STEKLASA, »Franc Karol Turjaški, karlovški general (1660–1713)«, *ZMS* 4, 1902., 86–111.

he proti Francozom je bil leta 1813 odlikovan z vojaškim odlikovanjem Marije Terezije,⁷⁷ leta 1843 pa za 62-letno služenje v vojski še z velikim križem Leopoldovega reda. Leta 1836 je kot podmaršal postal poveljnik Banatske krajine in na tem mestu ostal do upokojitve leta 1848.⁷⁸

Zaključek

Čeprav so Auerspergi v osnovi kranjska plemiška rodbina, ki je prav v svoji matični deželi pustila najmočnejši pečat, pa njen vpliv v ostalih deželah še zdaleč ni zanemarljiv. Prav hrvaške dežele so bile tisto ozemlje izven kranjskih meja, kamor so Auerspergi že zelo zgodaj usmerili svoj interes. Prvi tovrstni stiki segajo že v 15. stoletje, ko je Engelhard Turjaški postal zastavni lastnik Samoborja, njegov sin Pankrac pa je s poroko z Ano Frankopansko te stike poglobil še po rodbinski plati. Hrvaška plemkinja je tako postala prednica vseh novoveških Auerspergov, razen tiste veje, ki jo je v Spodnji Avstriji osnoval Pankračev brat Volker.

Tudi kasneje, predvsem v 17. in delno tudi 18. stoletju so bili stiki med Auerspergi in hrvaškimi deželami dokaj intenzivni. Auerspergi kot zemljiški gospodje v Slavoniji in Istri krojijo usodo tamkajšnjega območja in prebivalstva. Te stike je po eni strani olajševala bližina njihove matične posesti (Šrajbarski turn pri Krškem in Mokrice) in hrvaške meje, ki je po drugi strani posledično prinesla tudi sorodstvene povezave med njimi in hrvaško-ogrskim plemstvom. Od 18. stoletja dalje stiki počasi zamirajo, nekoliko pa se znova okrepijo v drugi polovici 19. stoletja, po nastanku Avstro-Ogrske, ko se položaj Ogrske in posledično Hrvaške precej okrepi. Takrat se med avstrijskim plemstvom pokaže neka splošna tendenca, namreč da se to začne sorodstveno povezovati s plemstvom iz vzhodnega dela monarhije. V začetku 20. stoletja si npr. vsi otroci takratnega turjaškega grofa življenjske partnerje poiščejo med hrvaško-ogrskimi plemiškimi družinami (Adamovich de Csepin, Agoston de Kis-Jóka in Balás de Gyergyö-Szentmiklós). Prav na primeru rodbine Auersperg lahko po eni strani poudarimo pomen plemstva, ki ga je to imelo na politični, gospodarski in kulturni razvoj dežel, po drugi strani pa lahko izpostavimo tudi nadnacionalno in povezovalno vlogo plemstva, kar je dandanes zelo aktualno vprašanje v združeni Evropi.

⁷⁷ AS 765, *Gospotvo Ostrovica (Ojstrica)*, fasc. 11.

⁷⁸ V. BRAJKOVIĆ, *Grbovi*, 63.

Auerspergi i njihove veze s Hrvatskom

Miha Preinfalk

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

Novi trg 2

Ljubljana

Slovenija

Auerspergi, koji su po svome izvornom dvorcu nazvani i Turjaški, bili su u prošlosti jedan od najstarijih i najutjecajnijih plemićkih rodova na slovenskom području. Iako orijentiran pretežito na Kranjsku, taj je rod sa svojim brojnim granama i povezanošću ostavio neizbrisiv trag i u drugim pokrajinama nekadašnje Habsburške Monarhije.

Prvi doticaji Auersperga s hrvatskim zemljama počeli su već u 15. stoljeću, kad je Engelhard iz Turjaka na temelju obiteljske ekspanzionističke politike izvršio "prodor" i do Samobora. Tamo je dulje bio feudalni posjednik. Naslijedio ga je sin Pankrac, koji se vjenčanjem s Anom Frankopan i rodbinski povezao s hrvatskim plemstvom.

U 16. stoljeću doticaji su Auersperga s hrvatskim područjem imali više vojničko obilježje. Kao predani vojnici i sposobni zapovjednici preuzimali su mjesto vrhovnog zapovjednika Vojne krajine (prije svega Hrvatske krajine). Njihovi vojnički pothvati – junačka smrt baruna Herbarda kod Budačkog 1575. i pobjeda kod Siska pod zapovjedništvom Andreja Auersperga 1593., koja je imala veliki odjek – zapisani su u anale hrvatske i srednjoeuropske vojne povijesti.

Od 17. stoljeća dalje Auerspergi su se u hrvatskim zemljama nametnuli i kao zemljoposjednici. Knezovi Auerspergi preuzeli su Pazinsku grofoviju i neka okolna vlastelinstva, koje su kao alodijalni posjed zadržali do 20. stoljeća. Njihovi grofovski rođaci, i to ponajviše oni koji su imali posjed u jugoistočnom dijelu Kranjske, s hrvatsko-ugarskim plemstvom i rodbinski su se povezivali. Na taj način Auerspergi su u vlasništvo dobili nekoliko hrvatskih posjeda – najvažniji dobitak bili su Samobor, Rasinja i Bosiljevo.

Od 18. stoljeća dalje doticaji između Auersperga i hrvatskih područja polako zami-ru, a u određenoj mjeri živnuli su u drugoj polovici 19. stoljeća, nakon stvaranja Austro-Ugarske, kad je položaj Ugarske, a time i Hrvatske dosta ojačao. Tada su Auerspergi počeli slijediti smjernice koje se iskazuju u obiteljskoj politici ostaloga austrijskog plemstva, pa se često odlučuju za životne partnere iz redova hrvatsko-ugarskoga plemstva. Auerspergi su tako na hrvatska područja jako utjecali ne samo kao zemljoposjednička gospoda, nego i kao njihova organska, biološka komponenta.

Upravo na primjeru roda Auersperga može se, na jednoj strani, naglasiti utjecaj plemstva na politički, gospodarski i kulturni razvoj zemalja, a na drugoj strani, može se odrediti i nadnacionalna i povezujuća uloga plemstva, koja je dan-danas osobito aktualno pitanje u ujedinjenoj Europi.

Ključne riječi: Auerspergi, Hrvatska, Slovenija, Istra, plemstvo

The Auerspergs and their connections with Croatia

Miha Preinfalk

Historical institute of Milko Kos ZRC SAZU

Novi trg 2

Ljubljana

Slovenia

The Auerspergs, who were called Turjaški because of their home-castle in Turjak, were one of the oldest and most influential noble lineages on the territory of Slovenia. Even though they were mostly oriented towards Kranjska (Carniola), the many members of the Auersperg family left a deep trace and were firmly connected with the other provinces of the former Habsburg Monarchy.

The first contacts the Auerspergs had with Croatian lands were made as early as the 15th century when Engelhard of Turjak reached Samobor following his family's expansionist aspirations. There, he lived as a feudal landowner for quite some time. He was succeeded by his son Pankrac who married Ana Frankopan and thus formed family ties with the Croatian nobility.

In the 16th century the Auerspergs' contacts with Croatian territory had predominantly military characteristics. Since they were devoted soldiers and capable leaders they took over the commanding positions in the Military Border (especially Croatian Krajina). Their military exploits – the heroic death of baron Herbard near Budački in 1575 and the victory near Sisak under the command of Andreas von Auersperg in 1593 which had powerful reverberations – were recorded in the annals of Croatian and Central European military history.

From the 17th century on, the Auerspergs asserted themselves as landowners. The Counts of Auersperg took over the earldom of Pazin and some neighboring manorial estates which they kept as alodial estates until the 20th century. Their noble relatives, mostly those who owned estates in the southeastern part of Kranjska (Carniola), married into Croatian-Hungarian nobility. In this way, the Auerspergs got to own several Croatian estates – and the most valuable acquisitions were Samobor, Rasinja and Bosiljevo.

From the 18th century on, the contact the Auerspergs had with Croatian lands came to a halt only to be resumed in the second half of the 19th century after the creation of the Austrian-Hungarian Empire when the position of Hungary, and consequently, Croatia, strengthened. It was then the Auerspergs began to follow the examples of other Austrian noble families in choosing spouses from Croatian-Hungarian noble families. As a result, they had a strong influence on Croatian lands both as landowners and as their organic, biological constituent.

The Auersperg example shows the influence that nobility had on political, economic and cultural development of the countries. It also helps to determine the supra-national and connecting role of nobility, which is, even today, a very current issue in the united Europe.

Key words: The Auerspergs, Croatia, Slovenia, Istria, nobility